

**RELACIONS SOCIALS, INTERCULTURALITAT I
APRENTATGE AL LLARG DE TOTA LA VIDA:
L'EXPERIÈNCIA DE LA IX INTERNATIONAL
SUMMER SENIOR UNIVERSITY A LA UIB**

Relacions socials, interculturalitat i aprenentatge al llarg de tota la vida: l'experiència de la IX International Summer Senior University a la UIB

Carmen Orte Socias
Joan Amer Fernàndez

Resum

La Universitat Internacional d'Estiu per a Gent Gran (International Summer Senior University, ISSU) és una proposta educativa que té l'objectiu de fomentar alhora una experiència d'aprenentatge i de promoció de les relacions socials entre gent gran de diferents països. La finalitat d'aquest capítol és conèixer el perfil educatiu i vivencial dels alumnes participants en aquest programa. D'una banda, emmarcam l'experiència en les seves trajectòries de participació en altres programes educatius per a gent gran. D'altra banda, volem conèixer la manera com aquests membres s'organitzen la vida quotidiana i el temps lliure, per tenir una aproximació qualitativa a les seves condicions de vida i al rol que hi exerceixen els programes educatius. Al capítol, recollim informació quantitativa i qualitativa a partir de qüestionaris i entrevistes semiestructurades. Els principals resultats assenyalen informacions descriptives sobre el tipus d'activitats a les quals els participants dediquen el seu temps i subratllen el vessant relacional de les activitats educatives en les quals estan inscrits. A la discussió i conclusions, assenyalam l'element diferencial que aporta el programa ISSU com a espai educatiu i de foment de les relacions interpersonals de la gent gran en un marc intercultural.

Resumen

La Universidad Internacional de Verano para Personas Mayores (International Summer Senior University, ISSU) es una propuesta educativa que tiene como objetivo fomentar una experiencia de aprendizaje y a su vez de promoción de las relaciones sociales entre gente mayor de distintos países. La finalidad del capítulo es conocer el perfil educativo y vivencial de los alumnos participantes en este programa. Por un lado, se enmarca la experiencia en sus trayectorias de participación en programas educativos para gente mayor. Por otro lado, se quiere conocer cómo los participantes organizan su vida cotidiana y su tiempo libre, para tener una aproximación cualitativa a sus condiciones de vida y al rol que juegan los programas educativos dentro de éstas. En el capítulo se recoge información de carácter cuantitativo y cualitativo, a partir de cuestionarios y entrevistas semiestructuradas. Los principales resultados apuntan informaciones descriptivas sobre el tipo de actividades a las cuales dedican su tiempo y subrayan la vertiente relacional de las actividades educativas donde están inscritos. En la discusión y conclusiones, se destaca el elemento diferencial que aporta el programa ISSU como espacio educativo y de fomento de las relaciones interpersonales de la gente mayor en un marco intercultural.

1. Introducció

Els programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida esdevenen instruments no solament per al coneixement, sinó que també són vehicles per a les relacions socials i el benestar personal de la gent gran. En aquest capítol, exposam una iniciativa original de programa d'aprenentatge permanent: la Universitat Internacional d'Estiu per a Gent Gran o International Summer Senior University (d'aquí endavant, ISSU). Fem referència a la VIII edició, que tingué lloc el setembre de 2015, i recollim l'avaluació que en va fer l'alumnat.

La vuitena edició de la ISSU va estar dedicada a la literatura, música i a l'art a Mallorca. En concret, va incloure conferències sobre la figura de Robert Graves, la música clàssica de Chopin, la música contemporània d'Antònia Font, el cinema i el turisme a Mallorca, l'escriptor Baltasar Porcel, i sobre els reptes de la traducció en poesia. També hi va haver un taller de teatre i un altre d'animació audiovisual. Per últim, els participants visitaren l'exposició «The muse and the sea», sobre artistes internacionals que havien fet estada a Mallorca, i anaren d'excursió a la Fundació Pilar i Joan Miró, a la possessió de Son Marroig i a la Cartoixa de Valldemossa. Les dues darreres activitats estaven emmarcades en el taller «Walking on words», de rutes literàries organitzades per la Fundació Cases-Museu del Consell de Mallorca. Com que era un programa en el qual participava gent de diversos països europeus, la llengua de treball va ser l'anglès.

Hi ha diferents investigacions acadèmiques que subratllen la importància de les relacions socials de les persones grans per millorar-ne el benestar personal i la qualitat de vida (Merz i Huxhold, 2010; Huxhold, Miche i Schüz, 2013; Chen i Feeley, 2014). En aquest sentit, els programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida promouen la relació social i la comunicació interpersonal, i, per tant, són instruments per millorar la qualitat de vida d'aquest sector de la població.

Merz i Huxhold (2010) exposen que les xarxes de relacions socials són importants per al benestar i la satisfacció vital, especialment en les edats més adultes. Els contactes socials i el suport personal són font de benestar per a les persones grans. En la seva investigació sobre la relació entre benestar i qualitat de les relacions interpersonals, determinen que aquells qui puntuen de manera més alta les relacions també tenen índexs més alts de benestar subjectiu. D'acord amb aquests autors, les relacions de qualitat impliquen més harmonia, més bona comprensió, menys conflictivitat i més bona cura i suport de confiança. Això a banda, continuen Merz i Huxhold (2010), les persones amb relacions socials pobres i, per tant, menys connectades, poden reaccionar negativament a les propostes de suport i cura. Per part seva, Chen i Feeley (2014), en el seu estudi sobre el suport social, la solitud i el benestar en les persones grans, afirmen que, com més suport reben de la parella, família i amics, menys sensació de solitud tenen i millora el seu benestar.

En la mateixa línia de recerca trobam el treball de Huxhold, Miche i Schüz (2013), sobre els beneficis i efectes diferencials que tenen per a la gent gran el fet de tenir amics. Afirmen que les relacions socials milloren el benestar subjectiu, en tant que constitueixen oportunitats per a la participació i la possibilitat de fer activitats en un context social (com ara en els programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida). Afegeixen que els contactes socials són importants per al benestar personal i que la gent que manté relacions socials més properes tenen més bona salut i són més optimistes. Per últim, Huxhold, Miche i Schüz (2013) exposen que la implicació de les persones grans en activitats socials els és especialment beneficiosa, si aquestes activitats els fan sentir útils i protagonistes.

L'objectiu del capítol és investigar el vessant social i relacional del programa educatiu International Summer Senior University (ISSU), en el marc d'altres programes educatius i com a instrument per promoure les relacions socials dels participants. Amb aquesta finalitat, varem demanar de manera quantitativa i qualitativa a l'alumnat participant sobre l'experiència del programa i sobre el paper que els programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida exerceixen en les seves trajectòries biogràfiques. També els varem preguntar sobre la seva organització del temps quotidià i del temps lliure, per visualitzar el rol que ocupen els programes en la seva qualitat de vida i en l'àmbit relacional.

2. Mètode

Població d'estudi. 23 alumnes van participar en la vuitena edició de la ISSU. La majoria dels participants (52%) tenien entre 65 i 74 anys, i el 78% eren dones. El 57% de les persones participants vivien soles i un 26%, amb parella. Un 35% dels assistents eren vidus i un 26%, casats. Pel que fa al nivell d'estudis, el 87% tenia estudis universitaris o equivalents. En comparació amb altres iniciatives d'universitats de gent gran (Gairín, Rodríguez-Gómez, Armengol i Arco, 2013), el nivell d'estudis és similar i la mitjana d'edat és lleugerament més alta. Cal destacar que, segons aquests autors, el nivell de formació de les persones que assisteixen a programes universitaris de gent gran sol ser més elevat que el de la població gran en general.

En relació amb l'edat en què començaren programes d'aprenentatge permanent, un 48% ho va fer a partir dels 50 anys i un 43%, en el moment de jubilar-se. El 61% dels participants hi ha assistit per primera vegada, mentre que un 26% anteriorment ja hi havia pres part dues o tres vegades. Tenen coneixement del programa ISSU principalment a través de la informació facilitada pels responsables d'aprenentatge al llarg de tota la vida de les seves universitats (39%) i a través de l'associació d'estudiants grans de llurs universitats (22%). Quant a la qualitat de la seva xarxa social i familiar en cas de dependència, el 74% va afirmar que tenia bona salut, mentre que un 17% va contestar que la xarxa és lleugerament millorable.

Procediment. Al final de l'edició passàrem un qüestionari de satisfacció i avaluació. Incloua també preguntes relatives a l'aprenentatge al llarg de tota la vida i a la qualitat de vida de la gent gran als diferents països (preguntes obertes i tancades). Per al tractament i anàlisi de dades, hem treballat amb full de càlcul i, per a les preguntes obertes, hem fet un buidatge de contingut a partir de categories.

A més dels qüestionaris als 23 participants, hem fet entrevistes obertes i semiestructurades a vuit participants elegits de manera aleatòria. Els participants seleccionats van ser entrevistats per l'alumnat col·laborador que havia pres part en l'organització de l'esdeveniment. Les persones entrevistades van ser set dones i un home, cinc de les quals eren de nacionalitat britànica i tres d'espanyola.

Instrument. El qüestionari d'avaluació i satisfacció inclou un primer bloc de preguntes sobre el perfil de l'alumnat: estat civil, convivència familiar, nivell d'estudis i situació laboral. També els vàrem demanar pel canal a través del qual s'havien assabentat de la celebració de la ISSU. En un segon bloc de preguntes, relatives a la valoració de l'esdeveniment, els vàrem demanar sobre el grau de satisfacció respecte dels tallers, les conferències, les excursions, les activitats i les vetllades. També els vàrem consultar respecte del nivell d'informació rebuda, el material lliurat, l'allotjament. Amb aquest instrument hem recollit suggeriments per a futures edicions.

L'instrument del qüestionari inclou una sèrie de preguntes lligades a l'aprenentatge al llarg de tota la vida i a la qualitat de vida de la gent gran. Primer, sobre l'aprenentatge al llarg de tota la vida, les preguntes volien esbrinar quina experiència tenien els participants en programes educatius per a gent gran, l'edat a la qual s'hi començaren a implicar, les competències personals i d'aprenentatge que, segons ells, adquireixen, així com altres beneficis que té el fet de participar en aquests programes. Segon, sobre la qualitat de vida de la gent gran, els vàrem demanar per les seves xarxes personals de cura i assistència en cas de necessitat. També han respost sobre quins són, segons ells, els principals problemes de la gent gran al seu país.

L'instrument de l'entrevista oberta consta de diferents blocs de preguntes relatives a la qualitat de vida i al rol dels programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida: i) els aprenentatges a la ISSU; ii) la participació en programes educatius com a oportunitat per millorar la qualitat de vida; iii) l'organització del temps quotidià, i, iv) l'organització i les activitats del temps lliure.

3. Resultats

En aquest apartat descrivim tant els resultats quantitius de l'avaluació del programa com les contribucions qualitatives de les persones entrevistades. Els primers fan referència al grau de satisfacció amb la ISSU, als beneficis dels programes d'aprenentatge al llarg

de tota la vida i als principals problemes que té la gent gran als països de les persones participants. Les contribucions qualitatives estan orientades a conèixer la importància dels programes educatius en la vida quotidiana i en el temps lliure de la gent gran assistent a la ISSU.

Recollim el nivell de satisfacció amb les conferències, tallers, visites i vetllades. Les conferències van ser principalment de caire expositiu i inclogueren un torn obert de paraules enfocat a la participació; han obtingut una puntuació de 7.12 (en una escala de 10). Entenem com a tallers aquelles dinàmiques de petit format que tenen un component pràctic i participatiu; han rebut la qualificació de 7.91. La categoria de visites engloba activitats varies, com, per exemple, assistir a museus; han assolit una avaluació de 8. Les vetllades són les activitats que es fan a les nits, després de sopar, a la residència d'estudiants de la UIB, i han obtingut una puntuació de 8.36.

També hem estudiat els beneficis dels programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida en dos aspectes: en les competències d'aprenentatge i en les competències personals. A la taula 1, veiem la prioritització o ordenació que van fer les persones enquestades a partir dels ítems proposats. Aquests elements estan ordenats segons les respostes, i els quocients que apareixen entre parèntesis són la mitjana de les respostes. En el cas de les competències d'aprenentatge, la comunicació oral i escrita, i la capacitat d'anàlisi, apareixen en primer lloc, tot i que les diferents puntuacions són molt semblants. En el cas de les competències personals, les relacions personals ocupen el primer lloc de manera destacada i a continuació vénen bastant seguides les habilitats d'autoaprenentatge, les habilitats de treball en equip i el reconeixement de la diversitat cultural.

Taula 1 | *Els beneficis dels programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida (ordenació feta per l'alumnat)*

Competències d'aprenentatge	
Comunicació oral i escrita	1 (1.73)
Capacitat d'anàlisi	2 (2.08)
Capacitat d'organització	3 (2.39)
Resolució de problemes	4 (2.52)
Gestió de la informació	5 (2.95)
Competències personals	
Relacions personals	1 (1.91)
Autoaprenentatge	2 (3.39)
Habilitats de treball en equip	3 (3.65)
Reconeixement diversitat cultural	4 (3.73)
Pensament crític	5 (4.04)

Competències personals	
Compromís ètic	6 (4.95)
Capacitat d'adaptació	7 (4.91)
Creativitat	8 (5.30)

Vàrem demanar a l'alumnat ISSU que afegís altres beneficis en una pregunta de resposta oberta. Com podem veure a la taula 2, el ventall de respostes és molt divers. Els alumnes destaquen sobretot les qüestions lligades al desenvolupament personal i aprenentatge i a la possibilitat d'augmentar les relacions socials.

Taula 2 | *Els principals beneficis dels programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida (respostes obertes aportades per l'alumnat)*

• Mantenir la ment activa
• Conèixer la realitat d'altres persones
• Sortir de la casa i de la família (ampliar cercles). Obrir nous horitzons
• Desenvolupament personal
• Noves idees i informació. Possibilitat d'aprendre coses noves
• Noves amistats. Possibilitats de relacionar-se amb gent d'edat similar
• Fomentar l'envelliment actiu
• Sentiment d'implicació amb la societat
• Desenvolupar noves habilitats
• Assolir noves fites

Un altre dels aspectes treballats en el qüestionari és la situació i les condicions de vida de la gent gran a cada un dels països de l'alumnat participant, tot destacant-ne els ítems més rellevants.

Taula 3 | *Els problemes de la gent gran al teu país*

• Aïllament social i relacional
• Soledat
• Pensions baixes
• Problemes econòmics
• Benestar físic i de salut
• Recursos sanitaris
• Habitatge
• Risc d'exclusió social
• Dificultats per al suport familiar (motius geogràfics, laborals...)

• Residències de gent gran
• Atenció de serveis socials a la gent més envellida
• Atenció domiciliària a persones grans dependents
• Valoració/imatge social
• Discriminació per raó d'edat
• Manca de reconeixement social per part de les generacions més joves

Per altra banda, amb entrevistes obertes i semiestructurades vam treballar aspectes diversos sobre els aprenentatges a la ISSU, la participació en programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida, l'organització del temps quotidià, i l'organització i les activitats del temps lliure.

En primer lloc, en relació amb els aprenentatges a la ISSU, les persones entrevistades van destacar els continguts de l'edició relatius a art, música i literatura. També van assenyalar l'aprenentatge lligat a poder relacionar-se amb persones d'altres països. En el cas de les persones espanyoles, van subratllar la possibilitat de parlar anglès amb alumnat d'altres països europeus. El nivell d'aprenentatge (grau d'especialització temàtica de les activitats) també va ser considerat adequat: ni massa bàsic, ni tampoc massa especialitzat. Van subratllar el vessant de l'aprenentatge intergeneracional, ja que es van poder relacionar amb l'alumnat col·laborador, que era gent d'una altra generació.

«Em semblava un programa interessant en contingut, tant en cinema, art, literatura... Quant a expectatives, venia oberta a qualsevol situació i està bastant ben organitzat» (entrevista 3).

«Bé, relacionar-te amb gent d'altres països que parla un altre idioma i que també té uns altres costums, m'ha agradat molt, tot i que ja tenia bones referències» (entrevista 5).

«La meua experiència és que s'ha escollit un nivell adequat, perquè s'assumeix que tens coneixements sobre els temes, però no necessàriament un coneixement expert» (entrevista 6).

En segon lloc, pel que fa a la participació en programes educatius com a oportunitat per millorar la qualitat de vida, els assistents van apuntar diferents elements a les entrevistes. Van vincular aquesta participació al moment de jubilació (no tots els casos) i van arribar principalment a aquests programes a partir d'amics o de contactes. Van destacar-ne el vessant de desenvolupament mental i educatiu per als participants de més de 55 anys. Les temàtiques són molt diverses: des de l'ensenyament d'idiomes a cursos d'història i cultura general, passant per viatges educatius i culturals. Van assenyalar que els programes els van oferir la possibilitat d'aprendre i interactuar contínuament. Els entrevistats han

concebut els programes educatius no solament com l'aprenentatge d'uns continguts, sinó també d'experiències i de coneixences personals:

«Els programes educatius tenen un benefici enorme per a la gent. No s'han d'aturar mai, han de ser per a tota la vida, perquè la gent no ha d'aturar d'interactuar» (entrevista 6).

«Estendre els coneixements, les experiències i conèixer gent. Conèixer gent és un procés d'aprenentatge, així és com funciona almenys per a mi» (entrevista 3).

«M'ha agradat molt; per a mi ha estat una cosa..., molt bé. Vaig acabar de treballar i les meves activitats eren ben poques, intenses, però poques. Amb la Universitat de Gent Gran m'he ficat a teatre i després també a coral. Això de Mallorca també ho he conegut gràcies a la Universitat de Gent Gran, d'una altra manera no ho hauria conegut. La Universitat m'ha donat molt de si. Me'n parlà una amiga, "per què no ens hi apuntam?"... I jo tenia tant de temps lliure, i allà sorgiren un munt d'activitats en les quals ara estic ficada» (entrevista 7).

En tercer lloc, també vam recollir informacions en les entrevistes relatives a l'organització del temps quotidià. Versaren sobre la manera com els participants organitzaren la seva transició de l'etapa laboral a la de persona jubilada. En vam obtenir respostes diferents: n'hi ha que van destacar la soledat i no sentir-se plenament un ciutadà pel fet de no treballar, i d'altres que van parlar de l'avantatge de disposar del seu propi temps i poder organitzar-se. Algunes persones entrevistades van assenyalar els avantatges de ser sistemàtic amb l'organització i exigents amb un mateix. N'hi va haver d'altres que van exposar la rellevància de situar les relacions socials al centre d'aquesta organització quotidiana:

«Hi ha una dita que diu que, quan et fas gran, has de parlar amb cinc persones diferents cada dia, convé tenir cinc converses diferents. Et manté la ment en marxa. Aleshores, el més important a la vida és mantenir la interacció i no tallar-la» (entrevista 1).

«No em va importar; no va ser difícil la transició a la vida de jubilada. És més difícil ara que fa un temps que em vaig retirar i no sé a què dedicar el meu temps» (entrevista 1).

«Som lliure de fer les coses que no podia fer quan treballava i això m'agrada molt. Està molt bé tenir el teu propi temps i elegir què vols fer» (entrevista 2).

«La meua vida s'ha mantingut dins unes línies similars a èpoques passades, és a dir, practicar esport i tenir vida social. Crec que ho faig de manera sistemàtica. M'agrada tenir un programa d'exigència amb mi mateixa» (entrevista 3).

«El més important de la meua vida quotidiana són els amics i la família» (entrevista 6).

«En el meu dia a dia estic molt ocupada. Vaig a dormir prest i m'aixec a les set i sempre tenc qualque cosa a fer. Activitat física i després classes de llengua. Faig Geologia. També tenc una parcel·la, on tenc verdura i fruita, i allà hi faig molta de feina» (entrevista 8).

En quart lloc, pel que fa al temps lliure, les activitats educatives comparteixen temps amb d'altres de tipus social, com quedar amb amics o amb activitats lúdiques i/o esportives. Les persones entrevistades tenien un perfil de vida activa. Hem de tenir present que el fet de participar en un programa internacional és un filtre important a l'hora de saber amb quines persones grans tractam.

«Camín amb un club de caminar els dilluns i divendres de matí. M'agrada molt el ioga, i en faig els dilluns de matí i els dimecres horabaixa. Els dimarts vaig a classe d'espanyol a la Universitat de Glasgow-Strathclyde. Els dimecres faig de voluntària amb gent discapacitada; les ajuo a unes classes de ioga» (entrevista 6).

«M'agrada caminar, el teatre, el cinema, la lectura, el meu jardí. Sí, tenc una bona vida. Tenc molts d'amics i ens trobam. M'agrada molt cuinar i cuinar per als meus amics» (entrevista 1).

«Aprenc espanyol i xinès mandarí. M'agrada ballar tango i l'excursionisme» (entrevista 4).

«M'interessen els llibres, els esports, la cultura, la música. Estic aprenent a tocar piano, vaig a concerts, tenc una vida molt ocupada. Tenc molts d'amics, i compartim menjars i moltes coses junts. També faig de voluntària amb refugiats» (entrevista 8).

4. Discussió i conclusions

La nostra recerca perseguia conèixer millor el perfil de l'alumnat que va participar a la ISSU, especialment la seva visió sobre el paper dels programes educatius en la millora de la seva qualitat de vida, la xarxa social i la vida quotidiana. En aquest sentit, la ISSU és entesa no solament com una experiència d'aprenentatge, sinó també com un espai per fomentar les relacions socials. Això entronca amb els plantejaments de Merz i Huxhold (2010), que assenyalen la importància de les relacions socials per a la qualitat de vida i els efectes diferencials de tenir amics per a la gent gran.

En conjunt, el grau de satisfacció de l'alumnat participant amb la ISSU és elevat. Aquest alumnat són principalment dones (78%) que tenen entre 65 i 74 anys (52%), i qualifiquen amb puntuacions eevades les activitats del programa, especialment les visites i les

vetlades. Valoren el fet de poder conèixer gent d'altres països i la possibilitat d'aprendre i interactuar contínuament. És un alumnat que entén la contribució dels programes educatius en termes de competències d'aprenentatge i també de competències personals. L'aprenentatge és viscut com una aprenentatge de continguts, però també d'experiències.

Assenyalen com a avantatges dels programes el fet que permeten ampliar cercles relacionals, contribueixen al manteniment d'una ment activa i donen l'oportunitat de conèixer la realitat d'altres persones. És un alumnat conscient que aquests programes promouen el desenvolupament personal i l'augment de les relacions socials. Aquesta promoció de les relacions socials permet evitar situacions d'aïllament social i relacional (habitual entre els problemes de la gent gran als seus països, segons les contribucions dels entrevistats). Quant a l'organització de la vida quotidiana i el temps lliure, hi situen al centre les relacions socials i els amics, així com les activitats educatives i d'oci.

Quant a les implicacions pràctiques i polítiques de la recerca, cal assenyalar que les experiències educatives internacionals, com el cas de la ISSU, permeten adoptar una perspectiva comparada a escala europea sobre la realitat i les necessitats de l'alumnat de programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida. A més, per a ells és una oportunitat i un escenari per establir relacions interculturals i conèixer la realitat de la gent gran d'altres països. Políticament, els resultats del capítol evidencien que els programes educatius són instruments útils per promoure la qualitat de vida i les relacions socials de la gent gran.

Respecte de les limitacions de l'estudi, cal recordar que les afirmacions del capítol es basen en la recerca a partir de les respostes als qüestionaris d'avaluació per part de vint-i-cinc alumnes i les contribucions de vuit entrevistats. També cal tenir present el perfil determinat de l'alumne gran que participa en aquests programes educatius internacionals, que no necessàriament es correspon amb un perfil més general de la població d'aquesta franja d'edat ni té les mateixes necessitats socials.

Per últim, pel que fa a les línies de futur, la IX edició de la ISSU versarà sobre els estils de vida saludables, la qual cosa permetrà fer una nova recerca, aquesta vegada més orientada a conèixer en profunditat els hàbits saludables de l'alumnat participant.

Agraïments

Els autors volen agrair a l'alumnat col·laborador de la Universitat Internacional d'Estiu per a Gent Gran / International Summer Senior University la seva contribució al treball de camp d'aquest article. Els autors també volen agrair públicament als participants de les distintes edicions de la ISSU la seva col·laboració activa en l'avaluació i l'emplenament de qüestionaris relatius a la satisfacció i al funcionament de les distintes edicions.

Referències bibliogràfiques

Chen, Y. i Feeley, T. (2014). Social support, social strain, loneliness, and well-being among older adults: an analysis of the Health and Retirement Study. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31, 2, 141-161.

Gairín, J., Rodríguez-Gómez, D., Armengol, C., i Arco, I. (2013). El acceso a la universidad para personas mayores en España. Los programas universitarios para personas mayores: Revisando la realidad. *Revista de Orientación Educativa*, 27 (51), 45-65.

Huxhold, O., Miche, M. i Schüz, B. (2013). Benefits of having friends in older ages: differential effects of informal social activities on well-being in middle-aged and older adults. *Journals of Gerontology. Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69, 3, 366-375.

Merz, E. i Huxhold, O. (2010). Wellbeing depends on social relationship characteristics: comparing different types and providers of support to older adults. *Ageing and Society*, 30, 5, 843-857.

Autors

CARMEN ORTE SOCIAS

Llicenciada en Psicologia i doctora en Ciències de l'Educació; catedràtica d'universitat de Pedagogia de la Inadaptació Social del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. IP del Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. Té quatre quinquennis de docència reconeguts i quatre sexennis de recerca. Té activa l'excel·lència investigadora.

Està especialitzada en temes d'inadaptació social i en educació de persones grans. El 1998, juntament amb el professor Martí X. March Cerdà, va crear la Universitat Oberta per a Majors (UOM) a les Illes Balears que ha dirigit fins al mes de juliol de 2013. És la directora de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal de la UIB des de 2007. Ha dirigit i dirigeix projectes de R+D i altres projectes de tipus educatiu i social, sobre els quals ha fet diverses publicacions en l'àmbit nacional i internacional.

Des de 2003 és investigadora principal en diverses investigacions competitives sobre la prevenció del consum de drogues i altres conductes problemàtiques i l'educació per a la competència familiar del Ministeri d'Economia i Competitivitat i diverses investigacions europees en el context de la formació al llarg de tota la vida per a persones grans en diversos països europeus. És la directora de la International Summer Senior University. És subdirectora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB.

JOAN AMER FERNÁNDEZ

Llicenciat i doctor en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Professor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears. Membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES, <http://gifes.uib.eu>). Les seves línies de recerca són els programes familiars basats en l'evidència, la pedagogia social i la sociologia de l'educació i la família.